

Васютіна Т.М.

**ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ
ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ «ПРИРОДНИЧА»
І «ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА»**

Васютіна Тетяна Миколаївна

**ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО
РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ
ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ «ПРИРОДНИЧА» І «ГРОМАДЯНСЬКА ТА
ІСТОРИЧНА»**

МОНОГРАФІЯ

*За науковою редакцією доктора педагогічних наук,
професора О. А. Біди*

УДК 378.091.3:373.3.011.3-051]:[5+3+93/94]
В-20

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Хмельницького національного
університету
(протокол № 10 від 30.11. 2021 р.)*

Рецензенти:

Іщенко Л. В. – доктор педагогічних наук, професор (Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань);

Хомич Л. О. – доктор педагогічних наук, професор (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України, м. Київ);

Зорочкіна Т. С. – доктор педагогічних наук, доцент (Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси).

Васюгіна Тетяна Миколаївна.

Підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична»: монографія; за ред. О. А. Біди. Хмельницький: ФОП Бідюк Є.І., 2022. 448 с.

ISBN 978-617-95030-4-7

*За науковою редакцією доктора педагогічних
наук, професора О. А. Біди*

У монографії досліджено досвід підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації змісту природничої та громадянської освіти в умовах реформування школи першого ступеня, запровадження нових нормативних документів, які регламентують зміст, форми, методи й засоби фахової підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до професійної діяльності.

Результатами й висновками дослідження, представленими в монографії, доцільно послуговуватися для обґрунтування подальшого розвитку стратегій модернізації системи підготовки майбутніх фахівців у контексті «Стандарту вищої освіти України з підготовки бакалаврів спеціальності 013 «Початкова освіта» в умовах реального та дистанційного навчання. Основні положення й результати роботи потенційно корисні для науковців із різних галузей педагогічних знань для переосмислення та ефективної організації процесу підготовки фахівців початкової освіти, для успішного розв'язання теоретичних і практичних питань фахових методик.

УДК 378.091.3:373.3.011.3-
051]:[5+3+93/94]

©Васюгіна Т. М., 2022

ISBN 978-617-95030-4-7

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 6

ВСТУП.....7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ «ПРИРОДНИЧА» І «ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА»

1.1. Професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти у вітчизняному й зарубіжному науковому дискурсі 11

1.2. Зміст природничої та громадянської освіти в освітніх галузях «Державного стандарту початкової освіти» (2011, 2018 рр.).....26

1.3. Аналіз нормативних документів і навчально-методичного забезпечення з підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти 42

1.4. Особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту освітніх галузей «Природника» і «Громадянська та історична» в професійній діяльності в сучасній практиці 60

Висновки до розділу 1.....78

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ «ПРИРОДНИЧА» І «ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА»

2.1 Напрями й методичні орієнтири підготовки майбутніх учителів початкової школи до викладання учням

матеріалу за змістом природничої та громадянської освіти.....	82
2.2. Методичні аспекти формування толерантності в майбутніх учителів початкової школи та підготовки їх до формування цієї якості в учнів.....	102
2.3. Зміст і методика підготовки майбутніх учителів до впровадження ідей громадянської освіти засобами міжнародного проєкту «Впровадження демократичних цінностей у процес підготовки вчителя початкової школи в Україні та Норвегії».....	120
2.4. Методичні особливості підготовки майбутніх учителів до реалізації змісту освітніх галузей «Природничача» і «Громадянська та історична» в малокомплектній початковій школі	134
Висновки до розділу 2.....	155

РОЗДІЛ 3. СПЕЦИФІКА ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ «ПРИРОДНИЧА» І «ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА»

3.1. Роль інтегрованих занять у процесі навчання майбутніх учителів початкових класів у ЗВО та особливості їх проведення	161
3.1.1. Теоретичні засади запровадження інтегрованого підходу у вивчення освітніх компонентів різних циклів у закладах вищої освіти.....	161
3.1.2. Методика організації інтегрованих занять за змістом природничої та громадянської освіти під час підготовки майбутніх учителів початкової школи в процесі роботи в міжнародному Швейцарсько-Українському проєкті «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU»	172

3.1.3. Особливості підготовки майбутніх учителів до викладання змісту природничої і громадянської та історичної освітніх галузей в інтегрованому курсі «Я досліджую світ».....	185
3.2. Дидактичний потенціал екскурсій у формуванні діяльнісного складника підготовки майбутніх учителів початкової школи	197
3.2.1. Формування фахових компетентностей у майбутніх учителів початкових класів засобами музейної педагогіки	197
3.2.2. Роль інтерактивних виставок і віртуальних екскурсій у підготовці майбутніх учителів початкової школи	215
3.3. Методика використання інноваційних форм, методів та навчально-ігрових технологій під час підготовки майбутніх учителів початкової школи.....	229
3.3.1. Використання інтерактивних вправ у підготовці майбутніх учителів початкової школи до формування в учнів складників природничої та громадянської компетентностей	229
3.3.2. Застосування інтерактивного програмного комплексу «MozaBook» у фаховій підготовці майбутніх учителів	253
3.3.3. Підготовка студентів спеціальності «Початкова освіта» до формування «м'яких» навичок («soft skills») у дітей 6-7 років засобами театралізованих вправ	279
3.3.4. Методика підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти в умовах дистанційного навчання.....	294

3.4. Використання проєктних технологій і медіа в підготовці студентів до реалізації змісту освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична»	307
3.4.1. Змістово-технологічне забезпечення процесу формування в майбутніх учителів початкової школи вміння організовувати проєктну діяльність учнів за змістом природничої та громадянської освіти.....	307
3.4.2. Підготовка майбутніх учителів до формування в учнів початкової школи основ громадянської компетентності засобами медіа.....	326
3.4.3. Роль науково-дослідницького проєктування в підготовці майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична»	336
3.5. Організаційно-педагогічне забезпечення підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична».....	343
3.5.1. Можливості зошита на друкованій основі у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи.....	343
3.5.2. Дидактична роль сучасних картографічних посібників у підготовці майбутніх учителів до реалізації змісту природничої та громадянської освіти в інтегрованому курсі «Я досліджую світ»	362
Висновки до розділу 3.....	376
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	392
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	398

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена посиленням ролі вчителя в реалізації ідей Нової української школи, що аргументоване загальними процесами інтенсифікації політичних, економічних, науково-технічних, соціокультурних змін як на глобальному, так і на регіональному рівнях; усвідомленням того, що вчитель, який має сформовані інтегральну, загальні, фахові компетентності, є найважливішим рушієм розвитку суспільства на засадах демократії та активної громадянської позиції, чинником усунення суперечностей між запитами сьогодення й сучасною парадигмою освіти. Якісна підготовка майбутніх учителів до реалізації змісту природничої та громадянської освіти – важливий елемент входження України до європейського простору й розвитку конкурентоспроможності держави загалом. Основним результатом роботи вчителя початкових класів стає формування майбутнього громадянина, для якого демократичне громадянське суспільство є осередком розкриття творчих можливостей, задоволення особистих і суспільних інтересів.

Початок реформування системи підготовки майбутніх учителів початкових класів в Україні розпочався після ухвалення в Україні законодавчих актів, де викладено положення щодо структурних і змістових змін у цій галузі: «Стратегії інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» (2009 р.), «Проекту Концепції розвитку освіти України на період 2015 – 2025 років» (2014 р.), Закону України «Про вищу освіту» (2014 р.), «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки» (2015 р.), «Національної стратегії у сфері прав людини» (2015 р.), «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки» (2016 р.), «Концепції «Нова українська школа» (2016 р.),

«Концепції розвитку громадянської освіти в Україні» (2018), «Державних стандартів початкової освіти» (2011 р., 2018 р.), «Стандарту вищої освіти України з підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня за спеціальністю 013 «Початкова освіта» (2021 р.) та ін.

Аналіз практики підготовки майбутніх учителів початкової школи в Україні засвідчує, що реформування цієї ланки системи освіти відбувається дещо повільними темпами, у зв'язку з потребою в тривалій співпраці з європейськими партнерами з питань утвердження демократії у сфері освіти, через карантинні обмеження, спричинені Covid-19, а отже, з огляду на посилене використання цифрових застосунків для вдосконалення якості викладання у ЗВО в умовах віддаленого навчання, необхідність упровадження сучасних форм, методів та засобів, що відрефлектовують особливості впливу на людину сучасного комп'ютеризованого агресивного зовнішнього середовища з переходом до віртуального світу, де панує більш яскравий спектр сприйняття інформації.

Для розв'язання зазначених проблем в умовах інтеграції України до європейського та світового освітнього простору варто не тільки апелювати до найкращих зразків вітчизняної педагогічної спадщини, а й модернізувати зміст, форми, методи, засоби навчання студентів, більш широко застосовувати сучасний інструментарій із формування інтегральної, загальних і фахових компетентностей на підставі цифрових ресурсів та дистанційних технологій.

Студіювання вітчизняного й зарубіжного досвіду з підготовки майбутніх учителів початкових класів до реалізації природничої та громадянської освіти становить неабияке наукове зацікавлення і може слугувати важливим джерелом усебічного осмислення та творчого використання його позитивних ідей, що увідповіднене з доцільністю поєднання

європейських підходів із національними особливостями фахової підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта».

Упродовж останнього десятиріччя українські науковці активно працюють над проблемами фахової підготовки здобувачів вищої освіти, досліджують загальні питання навчання і виховання, реформування освіти, різні аспекти сучасної освітньої політики, тенденції розвитку освіти, підготовки виробничого й педагогічного персоналу, педагогічної компаративістики (В. Андрущенко, Н. Бібік, Н. Бідюк, І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн, А. Кузьмінський, В. Кремень, С. Максименко, С. Максимюк, О. Матвієнко, М. Марусинець, Н. Ничкало, Т. Олефіренко, І. Пальшкова, Р. Пріма, О. Савченко, С. Сисоєва, О. Сухомлинська, Г. Тарасенко, В. Третько, Л. Хомич, І. Шапошнікова та ін.).

Посутню роль у науковому пошуку відіграють праці зарубіжних і українських учених із проблем природничої освіти (Т. Байбара, О. Біда, С. Гончаренко, В. Ільченко, О. Лаврентьєва, Н. Матяш, А. Степанюк, О. Ярошенко та ін.), основ демократичного громадянства й прав людини, методичних орієнтирів із їх формування в учнів і студентської молоді (Ф. Адігер (F. Adiger), П. Брандер (P. Brander), Л. Де. Вітте (L. De Witte), К. Дюрр (K. Duerr), Н. Ганеа (N. Ghanea), Р. Голлоб (R. Gollob), П. Крапф (P. Krapf), О. Іхілов (O. Ichilov), Р. Ніємі (R. Niemi), Дж. Юнн (J. Junn), В. Вайдингер (W. Weidinger), В. Арешонков, Т. Бакка, Н. Бахмат, Т. Білоус, О. Козлова, В. Ляпунова, О. Овчарук та ін.); можливостей інтеграції змісту освіти (Б. Ніколеску (B. Nicolescu), Дж. Пуршова (J. Puršova), І. Большакова, К. Гуз, М. Іванчук, В. Ільченко, М. Ковальчук, О. Матвієнко, О. Матюшенко, В. Нічішина, О. Чекіна, Т. Яніцка-Панек та ін.); застосування цифрових технологій в освітньому процесі в умовах реального й віддаленого навчання (Ш. Бургшталер (Sh. Burgstahler), В. Імбер, Н. Лазаренко, О. Кубатко, Ю. Кулінка, Ю. Моїсєєва та ін.); ролі музейної

педагогіки в системі сучасної освітньої парадигми (Р. Патер (R. Pater), О. Довгий, О. Караманов, О. Красько, Н. Філіпчук, Д. Щербак та ін.); дидактичного значення робочих зошитів на друкованій основі (А. Лікарчук, О. Дехтярьова І. Майорова, Н. Матяш, Є. Неведомська, Л. Нечволод, Є. Павх, В. Соболь, О. Твердохліб та ін.), картографічних навчальних посібників у процесі навчання здобувачів загальної середньої та вищої освіти (Л. Даценко, В. Остроух, Ю. Саєнко та ін.).

Для науково аргументованого підґрунтя опрацьовано вітчизняний і зарубіжний дискурс, що сфокусований на проблемах підготовки майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності: концептуальні засади порушеного питання (В. Бондар, Л. Калмикова, Л. Коваль, О. Савченко, С. Стрілець та ін.); психолого-педагогічні аспекти (Б. Ананьєв, А. Горянська, Н. Кічук, О. Клецова, Н. Клокар, А. Крамаренко, О. Комар, С. Мартиненко, М. Марусинець, І. Пальшкова, Р. Пріма, О. Пометун, Л. Пироженко, Н. Руденко та ін.); особливості фахової підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до реалізації змісту природничої та громадянської освіти (О. Біда, Л. Височан, Н. Граматик, О. Демченко, Н. Кононенко, А. Крамаренко, О. Лук'янченко, Л. Мацук, І. Мозуль, Т. Олексенко, О. Юрченко, Л. Чередник, Г. Черненко та ін.); цінність музейної педагогіки й віртуальних екскурсій в освітньому процесі ЗЗСО та ЗВО (Є. Александрова, О. Красько, О. Червоненко та ін.).

Сучасний досвід методики формування ключових компетентностей молодших школярів викладений у низці праць за кількома тематичними вимірами: розвиток природничої компетентності (Т. Байбара, Т. Воронцова, І. Грущинська, О. Лінник, Л. Нарочна та ін.), громадянської й соціальної компетентності (М. Барретт (M. Barrett), Р. Голлоб (R. Gollob), П. Крапф (P. Krapf), П. Момпойнт-Гайлард (P. Mompoin-Gaillard), І. Лазар (I. Lázár), В. Вайдингер (W. Weidinger),

Н. Бібік, Д. Губарева, Л. Канішевська, Н. Луцан, О. Матвієнко, І. Сухопара, Л. Чередник, С. Цюрюпа та ін.); формування компетентностей різними засобами, зокрема ресурсами музейної педагогіки (Н. Арістова, Т. Мацейків, О. Малихін та ін.); розвиток «soft skills» і підготовка майбутніх педагогів до їх формування в учнів (О. Демченко, І. Петріан, Т. Смагіна та ін.); використання технологій дистанційного навчання й програмних засобів в освітньому процесі ЗВО та ЗЗСО (І. Кулага, Д. Ільницький, В. Косик, Ю. Моїсеєва, О. Подліняєва, С. Стрельник, В. Толочко, А. Яцишин та ін.).

Водночас аналіз наукового фонду із задекларованої проблеми переконливо доводить, що нині проблема підготовки майбутніх учителів Нової української початкової школи до реалізації змісту сучасної природничої та громадянської освіти потребує більш системного й поглибленого вивчення.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів теоретичного пошуку й експериментальної роботи з проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична» послугувало підґрунтям для формулювання низки **висновків**.

1. Темпи реформування сучасної системи освіти, диджиталізація та стрімкий розвиток різних видів комунікації, вимоги НУШ актуалізували проблему якісної фахової підготовки майбутніх учителів. Сучасне суспільство та шкільництво вимагають підготовки вчителя з високим рівнем сформованості інтегральної, загальних і фахових компетентностей, що регламентовані в «Стандарті вищої освіти» (за спеціальністю 013 «Початкова освіта»). На такому практичному й законодавчому тлі стало необхідним удосконалення професійної підготовки студентів, з огляду на різні концепції, підходи та принципи. Крім того, зазнало актуалізації гармонійне поєднання мети, змісту, структури, етапів, форм, методів і засобів організації освітнього процесу у ЗВО.

Аналіз фахових джерел і сучасної практики засвідчує, що проблема підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти в умовах військової агресії на Сході України й карантинних обмежень через Covid-19 донині не мала системного обґрунтування. Задеклароване питання відрефлектовано у вітчизняних і зарубіжних наукових працях за кількома аспектами: методологічні, концептуальні, організаційно-методичні засади професійної підготовки здобувачів вищої освіти; особливості підготовки педагогічних кадрів до впровадження новацій; зміст професійної підготовки вчителя початкової школи відповідно до сучасної нормативно-правової

бази й до реалізації ідей «Державних стандартів початкової освіти» різних років і НУШ; формування складників професійної компетентності.

2. Педагогічна категорія «підготовка майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична» витлумачена як цілісний освітній процес, організований на міждисциплінарних засадах, зосереджений на формуванні системи фундаментальних знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій та досвіду пізнавальної й практичної роботи з природничої та громадянської освіти, що необхідні й достатні для ефективної професійної діяльності, обстоювання активної громадянської позиції в соціально-політичному житті України. Це поняття інтегрує змістово-функційні характеристики таких елементів терміносистеми: «професійна підготовка», «педагогічна освіта», «природнича та громадянська освіта», «інтегральна, загальні й фахові компетентності майбутніх учителів», «природнича та громадянська компетентність майбутніх учителів початкової школи», «готовність майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична».

Унаслідок аналізу навчальних планів підготовки бакалаврів спеціальності 013 «Початкова освіта» до професійної діяльності ЗВО України, нормативних документів, які були юридично чинними на час наукового пошуку (2016 – 2021 рр.), констатовано факт мобільної реакції закладів вищої освіти на виклики сучасності, що доводить існування чималого спектру освітніх компонентів для підготовки майбутніх учителів до реалізації природничої та громадянської освіти. Водночас зафіксовано домінування уваги на природничій підготовці студентів, на відміну від громадянської. У різних циклах підготовки (обов'язковому чи вибіркового) передбачено вибіркового освітній компонент, який пов'язаний із

громадянською освітою, що не гарантує його засвоєння всіма здобувачами освіти. Розв'язання цієї проблеми можливе через механізм включення до всіх / більшості обов'язкових освітніх компонентів модуля / теми / змістової лінії, а також через зміну форм і засобів викладання, здатних компенсувати потенційну відсутність вибіркової дисципліни, пов'язаної з громадянською освітою, в індивідуальному навчальному плані студента.

За результатами наукового пошуку виявлено низку проблем у підготовці майбутніх учителів початкової школи у ЗВО щодо реалізації змісту освітніх галузей «Природнича» і «Громадянська та історична», зокрема: потреба в тривалій співпраці з європейськими партнерами з питань утвердження демократії у сфері освіти; необхідність упровадження сучасного змісту, форм, методів та засобів, що синтезують особливості впливу на людину сучасного комп'ютеризованого агресивного зовнішнього середовища з переходом до віртуального світу, де панує більш яскравий спектр сприйняття інформації; посилене використання цифрових застосунків для вдосконалення якості викладання освітніх компонентів, що пов'язані з природничою та громадянською освітою в умовах віддаленого навчання. Змістове, технологічне, науково-методичне, організаційне забезпечення підготовки студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» нині потребує модернізації із залученням досвіду європейських країн, окресленням перспективних напрямів розвитку в умовах звичного й дистанційного форматів.

3. Прогресивні ідеї найкращих зразків вітчизняної педагогічної спадщини, європейського та світового освітнього простору імплементовані за такими підходами: «наскрізний» (реалізація в змістово-методичному забезпеченні різних освітніх компонентів), «навчання через участь» (залучення учасників освітнього процесу до безпосередньої діяльності, практичного розв'язання питань у колективі, спільноті), «занурення, проживання зсередини» (для формування в студентів складників

власної природничої та громадянської компетентності), рефлексія власного досвіду й свідоме опанування необхідних умінь і навичок для формування ключових компетентностей в учнів (формування фахових компетентностей). Ці підходи ґрунтовані на теоретичних ідеях і практичних рекомендаціях міжнародних партнерів із проблем освіти для демократичного громадянства, культури демократії й прав людини. Ключовий момент таких засад полягає у визнанні того, що кожен освітній компонент має потенціал для наскрізної громадянської освіти. Реалізація зазначених підходів стала можливою завдяки участі автора в міжнародних проєктах: Швейцарсько-Українському проєкті «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU», «Розвиток культури демократії в педагогічній освіті в Україні, Норвегії та Палестині» (СРЕА-LT-2017/10037), «Впровадження демократичних цінностей в процес підготовки вчителя початкової школи в Україні та Норвегії». За результатами роботи в цих проєктах створено кейс методичних матеріалів, які наскрізно впроваджено в процес вивчення здобувачами вищої освіти освітніх компонентів, пов'язаних із природничою та громадянською освітою, методикою їх викладання в початковій школі.

4. У процесі дослідження виокремлено й теоретично обґрунтовано специфічні педагогічні заходи, спрямовані на підвищення ефективності фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти: розроблення й упровадження інтегрованих занять у навчання майбутніх учителів початкових класів у закладах вищої освіти; використання дидактичного потенціалу екскурсій у формуванні діяльнісного складника підготовки вчителів початкової школи; упровадження інноваційних форм, методів і навчально-ігрових технологій у підготовку здобувачів вищої освіти; застосування проєктних технологій та медіа в підготовці студентів до реалізації змісту

природничої та громадянської освіти; удосконалення організаційно-педагогічного забезпечення для підготовки майбутніх учителів початкової школи з природничої та громадянської освіти. Результати впровадження цих педагогічних заходів оприлюднено на авторському YouTube-каналі за покликанням: <https://www.youtube.com/channel/UCZ-UMimqnsocJbjUON-YUGQ>.

5. Доведено ефективність занять, що розроблені за ідеями міждисциплінарної інтеграції з домінуванням освітніх компонентів зі змістом природничої і громадянської освіти, методик їх викладання. Ці заняття проведено як за традиційними, так і за неформальними формами організації освітнього процесу (у музейному середовищі, виставкових центрах). Під час таких занять упроваджено методи й форми роботи зі студентами, запропоновані в ході реалізації міжнародних проєктів.

Педагогічну цінність підтвердило застосування засобів музейної педагогіки, інтерактивних виставок і віртуальних екскурсій для розвитку фахових компетентностей у майбутніх учителів початкових класів. На базі музейно-виставкового середовища організовано вивчення окремих тем освітніх компонентів і польову практику, що готують студентів до реалізації природничої та громадянської освіти в майбутній професійній діяльності під час очного навчання й у дистанційних умовах. Ефективними визнані такі основні форми організації освітнього процесу в музейному та виставковому середовищі: квест-екскурсія, скавінджер-хант, інтерактивна екскурсія, квест-рольова гра.

6. Результати дослідження засвідчили дієвість авторської методики використання інноваційних форм, методів і навчально-ігрових технологій у підготовці здобувачів вищої освіти. Її реалізація стала можливою завдяки систематичному застосуванню вправ із різних груп інтерактивних технологій

(кооперативного й колективно-групового навчання, ситуативного моделювання, опрацювання дискусійних питань); використанню інструментарію міжнародних партнерів з упровадження демократії в освіту та постійної зміни видів активності студентів (фізичної, соціальної, пізнавальної); застосуванню інтерактивного програмного засобу «MozaBook» (посилення практичного, проєктивного, дослідницько-експериментального, регіонального складників професійної підготовки майбутніх учителів); підготовці студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до формування «м'яких» навичок («soft skills») у дітей 6-7 років засобами театралізованих вправ; підвищенню якості підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти в дистанційних умовах (через застосування сучасних освітніх платформ і цифрових додатків «Moodle», «Google Jamboard», «Google Meet», «Art and Culture», «Google Forms», «Kahoot!», QR-кодів в умовах синхронної та асинхронної взаємодії).

7. Науково й методично значущим стало розроблення змістово-технологічного забезпечення процесу формування в майбутніх учителів початкової школи вміння організовувати проєктну діяльність учнів за змістом природничої та громадянської освіти; застосування медіа в процесі підготовки майбутніх учителів до формування в учнів початкової школи основ громадянської компетентності; посилення науково-дослідницького проєктування в підготовці студентів до зазначеної діяльності. Особливої результативності в процесі дослідження набуло оновлення науково-дослідницького проєктування, що передбачало організацію наукової роботи студентів за напрямками: навчально-науковий (виконання обов'язкових навчальних досліджень з освітніх компонентів, які дотичні до природничої та громадянської освіти); науково-дослідницький (організація науково-дослідницької діяльності,

що виходить за межі програм освітніх компонентів і виконувана за ініціативою студента під керівництвом викладача). Зокрема, керівництво студентськими науковими роботами за тематикою, пов'язаною з роботою автора в міжнародних проєктах «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU», «Впровадження демократичних цінностей у процес підготовки вчителя початкової школи в Україні та Норвегії», сприяло підготовці п'яти лауреатів усеукраїнських конкурсів наукових робіт зі спеціальності 013 «Початкова освіта», що захищені в період дисертаційного пошуку, стипендіатів Верховної Ради України, Президента України, переможця конкурсу «Кращий студент-науковець» НПУ імені М. П. Драгоманова. Поза змістом освітніх компонентів автором організована наукова діяльність студентів, унаслідок якої оприлюднено понад 100 публікацій у збірниках конференцій різного статусу й фахових журналах (перелік розміщено за покликанням: <https://bit.ly/3NuAWgz>).

8. Розроблено й впроваджено в освітній процес ЗВО організаційно-педагогічне забезпечення для підготовки майбутніх учителів початкової школи з природничої та громадянської освіти, а саме: авторські зошити на друкованій основі та сучасні картографічні посібники. Для реалізації завдань дослідження створено робочі зошити поліфункційного типу з основ природознавства, методик викладання природничої і громадянської та історичної освітніх галузей, спецкурсу «Основи проєктно-дослідницької діяльності учнів початкової школи», зміст яких повністю увідповіднений із робочою програмою освітніх компонентів. Органічним доповненням послугувало використання сучасних картографічних посібників у підготовці студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до професійної діяльності за двома напрямками: співпраця з Державним науково-виробничим підприємством «Картографія»; розроблення занять з освітніх компонентів на основі

використання картографічних посібників (атласів, електронних посібників тощо). Відбір змісту діяльності з робочими зошитами та картографічними посібниками аргументований фаховими методиками, базований на ідеях міжнародних проєктів, що реалізовані протягом наукового пошуку.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до реалізації змісту природничої та громадянської освіти. Отримані теоретичні й практичні результати становлять основу для подальшого вивчення задекларованого питання в контексті посилення двосторонньої ефективної взаємодії із зарубіжними партнерами щодо дієвих механізмів упровадження демократії в освітній процес ЗВО для підготовки майбутніх учителів початкової школи, з огляду на тенденції вітчизняної і зарубіжної освітньої політики; розроблення та впровадження ефективного змісту, форм, методів, засобів для формування інтегральної, загальних і фахових компетентностей студентів в умовах змішаного навчання; створення умов для професійного самовдосконалення вчителів школи I ступеня в межах післядипломної педагогічної освіти.

Наукове видання

Васютіна Тетяна Миколаївна

**ПІДГОТОВКА
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ
ШКОЛИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗМІСТУ
ОСВІТНІХ ГАЛУЗЕЙ
«ПРИРОДНИЧА» І
«ГРОМАДЯНСЬКА ТА
ІСТОРИЧНА»**

Художнє оформлення обкладинки:

П. Кучеренко

Технічне редагування та верстка:

П. Кучеренко

Підписано до друку .09.01.2022.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк.
15,8. Наклад 300 прим. Замовлення
№ 3.

Віддруковано з оригінал-макету замовника.

Друк: ФОП «Бідюк Є.І.»

29000, м. Хмельницький, вул. Степана Бандери, 63.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої
продукції

Серія ДК 4164 від 23.09.2011р.